

POLJA

ČASOPIS ZA KULTURU, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

NOVI SAD - GODINA XXVII - CENA 20 DIN.

Umjetnost kao vječna potreba

mirko zurovac

mart '81. broj 265

DVE PESME

ivan negrišorac

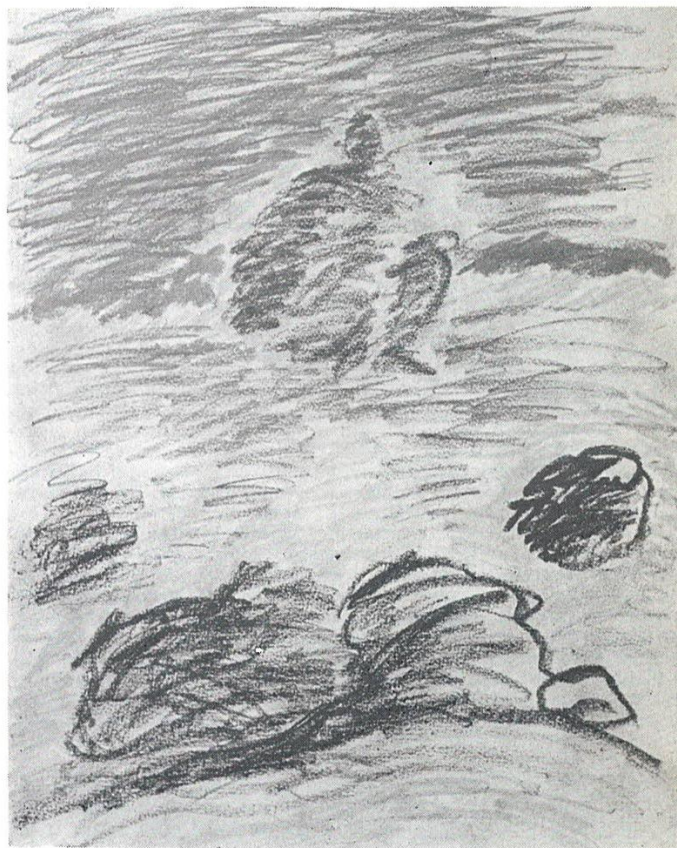
SRIČEM PESMU

na železničkoj stanici kraj nogu
prolaznika kao za radnim stolom uz srkute vrele kafe.
vozovi klopavaju. u ušne školjke se uvlače pod peronsku nadstrešnicu
dok osluškujem udare srca. pisaću mašinu.
za ponekom reči i poremećenim hormonalnim funkcijama
za crvenom zastavicom kojom izmahujem o pravom odstojanju
sklapajmo kompenzaciju vagon po vagon.
budimo uporni i složni na zajedničkom poslu.
ne mogu sam. dakle: sklapajmo kompenzaciju koja ima unutarne zahteve.
ne obazirimo se na kofere s izlepljenim grbovima gradova
na mlade majke sa sluzavim mesom na dojčkama dok peškirimama zastiru svečani čin.
radimo svoj posao. još mnogo toga: proveriti ispravnost točkova.
odrediti pravi kolosek i udaljiti zaludnike
na lokomotivu ukrcati dovoljno uglja
da uz malu kontrolu prođe ukrštanje tunele i usputne stanice
da sama otkrije konačan cilj

IGRA MEČKA

dakle: uvukao si se
u dušek i perine u reči oble i nabrekle mišice.
žmuriš. osećaš moje maljave grudi dok jezik palaca po uhu.
kad bi otvorenih očiju prišao prozoru
zatekao bi na kao nebo plavom asfaltu mečku
olinjalu mestimično sedu sa stablima bukava i trulim lišćem nalik naplavini
s vrgnjima i žbunovima zove na gubici na crnom proplanku.
ne gledaj. pesma je zasićena tvojim telom kao vazduh ozonom posle kiše.
orgije pod jorganom
uz ples mečke na ulici i doboš kao ženski koraci.
pomisli dok ležimo priljubljeni dok te reč grebe kao provaljeni madrac pomisli
da je slučajna susret na ovom papiru na olovnoj štampi
po beloj plakti s tragovima sperme.
a klizim nebom kao putujući cirkus izbegavajući naseobine.
ne otvaraj oči i nastavi čitanje. upleo si se u vrzino kolo dok jezikom dodiruješ mi zube.
ispipaj mi po telu sve reči povišene osjetljivosti na koje se ježim
na koje nosom uz staklo posmatram zver s tragovima šume.
igraj mečko. sitniš ti pljušti po njušci
dok oznojeni kao pod letnjom kišom
izvrnuti na leđa

IVAN NEGRISORAC rođen je 31. maja 1956. u Trsteniku (SR Srbija). Dobitnik je ovogodišnje nagrade »GORAN« za mlade pesnike. Živi, misli i piše, uglavnom, u Novom Sadu.



Već od Hegela stalno se poteže pitanje smrti umjetnosti. U naše vrijeme ovo pitanje je postalo sadržaj i problem, jer današnja umjetnost sve više napušta tradicionalno baktanje s predmetom, ali time ne prestaje i ne odumire, već nastoji da po prvi put postavi i umijećem ontički izakoni jednu novu stvarnost, koja treba da zadovolji najviše ljudske potrebe, jer ih postojeća stvarnost ne može više zadovoljiti.

Čak ni Hegel nije tvrdio da umjetnost potpuno odumire, već samo da njena forma ne zadovoljava više najviše potrebe apsolutnog duha. I doista, ako su najviše potrebe apsolutnog duha sazajne, umjetnost ih ne može više zadovoljiti, jer je svijet vidljivih stvari prikazan iz svih aspekata. Na tom putu umjetnost ne može reći više ništa novo. Njene mogućnosti su iscrpljene u tom pogledu, ali ona neće još dugo prestati, jer za generacije koje dolaze ostaje zadatak da promisle mogućnosti građenja novog svijeta.

To je ambicija moderne umjetnosti, koja napušta prikazivanje predmetnog svijeta u nastojanju da pređe u nešto novo, neviđeno, po prvi put viđeno, kao iz prsta isisano, izmišljeno i izmudreno. Umjetnost bez predmeta je takođe umjetnost. Ona se razlikuje od prikazivačke umjetnosti samo po tome što osnov svog postojanja ne prebacuje u nešto drugo, nego ga traži jedino u sebi i ozakonjuje svojom vlastitom snagom.

Ovo trajanje i usavršavanje umjetnosti najviše zbunjuje zagarovnike njene smrti. Doduše, oni zapažaju da umjetnost ne umire, ali ne mogu ni da prihvate njeno napredovanje u traženju novih oblika ljepote, pa stoga vide smrt »estetskog« u svakom

Bart * Bodrogrvári * Borhes * Čorba * Damnjanović * Fraj * Gordimer * Grlić
* Kordić * Melvinger * Mirčev * Pisarev * Raičević * Šalamun * Žulkjevski

napuštanju tradicionalnih oblika umjetničkog izražavanja. Moderna umjetnost ispituje mogućnosti građenja novog svijeta i na tom putu postavlja mnoge probleme pred savremenog čovjeka. Stoga zagovornici smrti estetskog vide u njoj grobnicu ljepote. Oni potvrđuju da umjetnost nije umrla, ali smatraju da je umrla ljepota u umjetnosti.

U stvari, umjetnost je samo napustila prikazivanje predmetnog svijeta. U nekim djelima savremene umjetnosti nema ni traga od prikazane predmetnosti: predmetnost je iščezla, a na njevo mjesto stupila ljepota. U takvim umjetničkim djelima ljepota je istini nadređena. Savremena umjetnost ne traži istinu, već ostvaruje samu ljepotu, koju je klasična umjetnost donosila samo kao prateću pojavu uz prikazanu predmetnost. Istina je nađena, a ljepota izvorna. Zato ne treba suviše olako zaboraviti ulogu koju ljepota ima u ljudskom životu.

Istina, nikome do danas nije pošlo za rukom da odredi objektivne karakteristike lijepog, ali ga mnogi smatraju jedinim utočištem pred nedostacima prirodnog svijeta i traže u njemu zadovoljenje svojih najviših potreba. Ljepota je tako postala ofanzivno oružje protiv skučenosti postojeće stvarnosti i njene napadne ozbiljnosti. Postojeća stvarnost je puna manjkavosti. Umjetnost treba da nas oslobodi njenih ograničenja. U tom smislu ona uvijek ide iznad prirode.

Aristotel je uočio pravu prirodu umjetnosti i odredio njen odnos prema prirodi: prema njegovom mišljenju, umjetnost samo dijelom oponaša prirodu, a dijelom čini ono što priroda nije mogla da uradi. U prirodi, stvari su krivo zapale, prebivaju jedna uz drugu, smetaju jedna drugoj, pa se moraju odreći nečega što je od izuzetne važnosti za pravilan rast njihove biti i stoga nikada ne mogu da izrastu u ono što bi one mogle biti kad tih smetnji ne bi bilo. Zato sve stvari u prirodi manje ili više krivo rastu. Nema realnih ideala. Jezik potpuno tačno izražava našu situaciju. Mi nikada nismo vidjeli pravu liniju, niti smo ikada bili s pravom ženom, jer priroda nije u stanju da očisti pravu suštinu stvari. Zato umjetnost ne smije podržavati pojavni vid prirode, već mora pronaći put kojim mogućnost prelazi u stvarnost, a entelehija u svoj pravi oblik. Pravi umjetnik uvijek idealizuje, jer daje prednost idealu koji mu lebdi pred očima. Umjetnost je mjesto rađanja viših oblika, koje priroda stvarateljica nije mogla roditi. Ona je iznad prirode, jer se ne gubi u nevažnim crtama pojava, nego prirodu daje u idealnom obliku. Nezadovoljstvo realnim stvarima tjera umjetnika da zahtjeva u mogućnosti koje se prirodnim putem nikada ne bi mogle ostvariti. Tako umjetnik ostvaruje idealni lik stvari, koji nosi obilježja estetskog i na nas estetski djeluje.

U istom smislu, Sartre smješta lijepo u idealnu sferu čovjekovih mogućnosti: lijepo je idealno jedinstvo esencije i egzistencije, koje progoni biće-za-sebe, konstituirajući ga u njegovom biću kao nebiće bića. To je biće-po-sebi-za-sebe ili vrijednost-kao-transcendencija. U tom smislu, Sartre piše: »Ljepota, dakle, predstavlja idealno stanje svijeta, korelativ idealne realizacije bića-za-sebe u kom bi se esencija i egzistencija stvarni otkrivala kao identitet jednom biću koje bi se, u ovom otkrivanju, stapalo sa samim sobom u apsolutno jedinstvo bića-po-sebi... Upravo stoga mi želimo ljepotu i shvatamo univerzum kao nešto čemu nedostaje ljepota do te mjere da i sami sebe shvatamo kao nedostatak.«

To je dokaz čuvenog Vajldovog stava koji glasi: »Priroda oponaša umjetnost.« Priroda treba da oponaša umjetnost, jer joj nedostaje ljepota, koja nalazi svoje otjelovljenje samo u višim natprirodnim oblicima. Prirodna ostvarenja imaju bitne nedostatke na osnovu kojih se javlja potreba za ljepotom i umjetnošću. Ovi nedostaci su trajni, a potreba za ljepotom i umjetnošću neotklonjiva. Umjetnost traži pravu istinu stvari iznad njihovih prirodnih oblika, u sferi idealnih mogućnosti. Na tom putu ona se susreće s ljepotom, koja svojim dijaboličkim aspektom smiruje naše težnje ka idealnom. Zato umjetnost i ljepota imaju tendenciju da konvergiraju. U prirodi umjetnosti je da teži ovoj idealnoj vrijednosti koju nazivamo ljepotom. U tom pogledu, ona je uvijek šamar postojećoj stvarnosti, jer odbacuje njenu napadnu ružnoću u ime ljepote idealnih oblika.

Ni Kafka nije daleko od ovog stajališta kad piše: »Stajalište života i stajalište umjetnosti se razlikuju već u samom umjetniku.« Život je cjelina puna nedostataka. Umjetnost mora da odstupa od stvarnosti da bi prikazala njenu pravu istinu. Zato ona ne može a da ne misli na negativnost, jer njena negativnost samo potvrđuje čovjekovo nezadovoljstvo samom prirodom i njegovu prirodnu težnju ka idealima, koji prevazilaze mogućnosti prirode.

Potreba za novim svijetom proizilazi iz nezadovoljstva postojećim. Čovjek je toliko nezadovoljan postojećim da se nikada u njemu ne može smiriti. Ovo nezadovoljstvo je njegovo generičko svojstvo. Mnogi ga smatraju dovoljnim dokazom čovjekovog bogatstva, što uopšte ne mora biti tačno. Možda to nije njegova prednost nad ostalim bićima, već samo njegova kosmička ukletost, ali čini njegovo suštinsko određenje, koje ne može nestati a da ne nestane on sam. Bez toga bi nestalo nešto dragocjeno bez čega čovjek ne bi mogao biti čovjek. Čovjek će uvijek imati ideale, koje će smatrati lijepim, zato što u njima nema ničeg suvišnog, kao u prirodi. Umjetnost će i dalje biti najpogodnije sredstvo izražavanja ovih viših oblika i, kao takva, jedna od najvažnijih manifestacija ljepote.

Zato možemo zaključiti: ako je vječnost ljudska kategorija, potreba za ljepotom i umjetnošću je takođe vječna.

Predlozi za teoriju recepcije književnih dela

stefan žulkjevski

1. ČITALACKA RECEPCIJA KNJIŽEVNOSTI KAO NJENA KRITIKA

Svakodnevni način izražavanja identifikuje kritiku sa svojevrsnim i posebnim vidom književne delatnosti, koja se zasniva na formulisanoj razrađenoj — kao rezultat višestranice analize odabranog književnog dela — opravdanih ocena istog dela. Profesionalna kritika je relativno kasno počela pratiti već prilično dug istorijski razvoj književnosti, naime, tek na pragu novog veka, u kulturi kapitalističkih društava. Pri tom njen razvoj nije bio dugotrajan, jer su se kritičari već polovinom XX veka počeli interesovati ne samo za vrednosti dela i principe svojih ocenjivanja, već pre, a često isključivo, za preciznost svojih analiza i koherentnost svojih teoretskih pretpostavki. Sami su se počeli smatrati ekspertima za književnu analizu, a ne kritičarima.

Proučavaoci su navikli da prosuduju da je profesionalna kritika nastala onda kada je književna publika izgubila homogenost potreba i čitalačkih sklonosti, koje su je karakterisale pre nastanka čitalačkog tržišta, formiranog istovremeno s emancipacijom građanske klase. Pa ipak, ta teza je sporna, jer neki drugi proučavaoci dokazuju heterogenost, izdiferenciranost potreba i ukusa književne publike i u starijim epohama razvoja književnosti. Danas je takođe teško uhvatiti povezanost procvata kritike s procesima diferencijacije čitalačke publike. Događa se čak suprotno, s razvojem masovnih sredstava komunikacije u XX veku i dubljom diferencijacijom književne produkcije, kritičke publikacije, npr. u visokotiražnoj štampi, gube karakter ocena i počinju pre da liče na informativne beleške, kritičari postaju recenzenti. Uostalom, danas su pozorišna i filmska publika homogenije, a čitaoci i gledaoci TV sve heterogeniji. Ova činjenica nalazi odraz u izvesnoj diferencijaciji recenzentskih funkcija. Recenzent, u stvari, ne ocenjuje, jer se služi shematičnim obrtima. Njegova funkcija se ograničava na prepričavanje knjiga čitaocima, ili na poricanje njihove vrednosti. Utoliko pre što je na izdavačkom i čitalačkom tržištu od druge polovine XVIII veka očiglednije i sve veće učešće romana, koje u XX veku, u opštem zbiru publikacija, zamenjuju nebeletristički naslovi. Došlo je, kao što se vidi, do značajnih promena statusa i društvene uloge kritičara.

Pre stvaranja stvarne profesionalne kritike, koju poznajemo od pojave autorskog prava, funkcije kritičara obavljali



likovni prilozi u ovom broju: crteži kose bokšan